

Dobrivoje Stanojević¹

*Univerzitet u Beogradu
Fakultet političkih nauka*

Javni diskurs i savremena politička komunikacija²

Apstrakt

U tekstu se govori o sve češćoj manipulaciji rečima, upotrebi i zloupotrebi javnoga govora, brojnim erističkim medijskim izazovima koji upućuju na to da se život u svetu političkih i medijskih simulacija neophodno doživljava i kao svojevrsno verbalno nasilje. Komunikativni odnosi pretežno su određeni tim predstavama. Neminovno se, otuda, postavlja pitanje političkoga govora i njegovog položaja na medijskoj sceni. Vidljivo se uspostavlja svojevrsni eristički sistem kome je bliža manipulacija od kreativnosti. Etika se, često, ostavlja po strani. Različitim vidovima političke propagande promovišu se ciljane, a ne poželjne vrednosti.

Ključne reči:

manipulacija, komunikacija, diskurs, retorika, politika

¹ Email: dobrivoje.stanojevic@fpn.bg.ac.rs

² Rad je nastao u okviru naučno-istraživačkog projekta Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka, *Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu*, (evidencioni broj: 179076), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

UVOD

U pokušaju da se ispita odnos javnog diskursa i savremene političke komunikacije nemoguće je zadržati se samo u uskim okvirima jezika. Spontani i improvizovani govor političara često prerasta u duge izjave iz kojih se naziru mnoge podstrukture neodređenih dužina i zapretenih značenja. Potrebno je posebno hermeneutičko umeće da se polurazumljiv politički govor prevede u razumljiv jezik. Poput Hermesa koji je smrtnicima tumačio zagonetne ideje sa Olimpa, trebalo bi javni politički govor uvek ponovo otkrivati kao stari tekst u novome kontekstu. Tako se, međutim, ima malo vremena za stvaranje neophodne distance kojom bi se govoru dalo da se utvrdi u svojoj postojanosti, a kontekstu pristupilo sa veće daljine. Takva distanca, kada je reč o savremenom političkom govoru, često nameće vidno razlikovanje pisanih svedočanstava od onoga što se usmeno izlaže. Političari su skloni da često opovrgavaju ono što je navedeno u medijima pozivajući se na vađenje reči iz konteksta. Na taj način postaju posebni moderni „doksozofi“³ (političari u sprezi sa poslovnim ljudima i politizovanim medijima), svojevrsni samozvani manipulatori javnoga mnjenja koji u erističkom nadahnuću potiskuju prave kritičke pristupe. S obzirom na to da je kontekst pojam koji često izmiče jer nikada nije dovoljno potpun, određen i dovršen, uvek je moguće pomerati tumačenje značenja ranijih izjava.

Politički kontekst je stalno izmičuće tlo. On ne vodi računa o punoći, težini i punom značenju reči. Razlikuje se od pojmova politička stvarnosti i politička situacija. Daleko je širi i neodređeniji, ali sa pretenzijama da se pozove na čvrste okvire kada to zatreba. Njegova varijabilnost i stalnost promenljivosti upućuju na zgodnu okolnost, koja pomaže političarima, da se stvaranje i razumevanje konteksta uvek može ponešto drugačije postavljati. Pojam političkog konteksta podrazumeva da je referentno polje političkog iskaza oblikovano jezičkim okvirima. To znači da politički diskurs referira na stvarnost uvek pomoću drugih, pomoćnih, diskursa. Stvarnost političkog diskursa posredovana je podrazumevanim raznolikim komunikacijskim praksama, pri čemu se kontekstualna raznolikost podrazumeva, kao i činjenica da se diskursna pozadina stalno menja. To neupućenom ili neopreznom posmatraču otežava ispravnu recepciju. Političari mnogim rečima daju nova značenja da bi pojačali podrazumevani smisao koji je na ivici frazerstva.

³ Pjer Burdije, *Signalna svetla: Prilozi za otpor neoliberalnoj invaziji*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999, str. 15.

POLITIČKI DISKURS IZMEĐU EKVIVALENCIJE I KONTIGVITETA

Tako shvaćen pojam političkog diskursa u okviru javnog diskursa premešta problem prikazivanja političke stvarnosti na retoričku i komunikacijsku osu. Politički diskurs tako ulazi u raznolike subjektivizovane recepcijske svesti, koja postaje odlučujuća pri modelovanju ideja koje se saopštavaju. Otuda političke *poruke*, u stvari, gotovo uvek jesu fluidne političke ideje, jer gube dimenziju jednoznačnosti. One mogu istovremeno da znače mnogo toga. Njihovo moguće meandriranje uvek zavisi od recepcije. Ako je recepcija povoljna, elementi političkog govora teže jednoznačnosti, sužavanju konteksta i samostalnoj celovitosti uspostavlajući odnose ekvivalencije. Ukoliko ima opozicionih kritičkih mišljenja ili bilo kakvog negativnog reagovanja javnosti, onda politički diskurs u okviru javnog diskursa zauzima komotnu poziciju varijabilnog retoričkog elementa sa širokim kontekstom, raznolikih amfiboličkih značenja i nesamostalnom celovitošću uspostavlajući odnose spasonosnog kontigviteta i bliskosti.

S obzirom na to da je reč o političkom diskursu, čija je stalna oznaka promenljivost i prilagodljivost, možemo prepoznati mnoge mikrožanrove političkog govora (svojevrсна politička genologija: *izjava, dosetka, vic, igra reči-ma, mikrodijalog, elementi političkog trača i aluzije, komentari, univerzalni iskazi, frazeologizmi svakodnevice...*). Oni stupaju u odnose saglasnosti sa ranijim govorom ili u odnose suprotstavljanja sa političkim protivnicima tragajući neiskreno za svojim pravim kontekstom sve dok se proces modelovanja konteksta ne dovrši, koliko je to moguće, kao moguća istorijska činjenica u kojoj teže da se autokontekstualizuju. Reč je o svojevrsnoj „paklenoj stvarnosti tekućih globalnih promena“.⁴ Autokontekstualizacija se, retko, izdvaja posebnom stilskom vrednošću ili funkcijom, simbolikom ili stvarnom raznovrsnošću iako, sama po sebi, ponekad, dobija posebnu sintaktičku ulogu.

LIČNO ILI OPŠTE DOBRO

Sve češća manipulacija rečima, upotreba i zloupotreba javnoga govora, kao i mnogi eristički medijski izazovi upućuju na to da se život u svetu političkih i medijskih simulacija neophodno doživljava i kao svojevrsno verbalno nasilje na različitim poljima od rodnog do nacionalnog. Komunikativni odnosi pretežno su određeni tim predstavama. Neminovno se, otuda, postavlja

⁴ Lena Petrović, „Umetnost pod pritiskom: Makjuanova *Subota*“, u: Vesna Lopičić i Biljana Mišić Ilić (urs.), *Jezič, književnost, globalizacija*, Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, Niš, 2008, str. 424.

pitanje političkoga govora i njegovog položaja na savremenoj medijskoj sceni. Vidljivo se uspostavlja svojevrsni eristički sistem kome je bliža manipulacija od kreativnosti. Etika se, često, ostavlja po strani. Različitim vidovima političke propagande promovisu se, tako, ciljane, a ne poželjne vrednosti.

Sve je manje kritičkog duha, ironije i stvaralačkog humora kojima bi se relativizovao pogubni uticaj konzervativne manipulativne ideje o neophodnosti političke eristike. Tako dolazimo do paradoksa da važni činioци javnoga diskursa više utiču na to da se ne razumemo nego da se razumemo. Često „minus prisustvo“ (Jurij Lotman) autentične komunikacije na javnoj političkoj sceni upućuje na odsustvo osnovnih elemenata profesionalne etike. To je očito i po upotrebi različitih elemenata tzv. nasilničke retoričnosti. Posebni stilsko-retorički mostovi između objektivnosti i subjektivnosti novinara i njihove implikacije za određivanje pojave *novog javnog diskursa* dodaju posebnu crtu savremenoj političkoj komunikaciji. Veoma su zanimljivi za analizu i posebni otkloni od standardnih oblika političke komunikacije kao i priroda promene standardnih retoričkih oblika kojima se iskazuje posebna „simbolička moć“⁵.

Novinari sve češće govore i pišu i u svoje vlastito ime i u ime svojih ideja ne prikrivajući nepoželjan princip usvajanja elemenata političkog diskursa kao elemenata javnoga diskursa u izveštavanju. Otuda se često različiti novinarski tekstovi u bitnome ne poklapaju sa predmetima o kojima se govori i piše. Ponekad je čak reč o različitim etički provokativnim erističkim zahvatima novinara u kojima opisani događaji malo koicidiraju sa komunikativnom instancom. Na taj način je objektivnost potisnuta iz teksta skrivenim restriktivnim retoričkim mehanizmima prepoznatljivih „minus postupaka“. Događaji sve manje govore sami za sebe već se pomoću njih sve češće govori o gledištima vlasnika medija, političara, urednika, ponekad, istina, i novinara. Tako se informativnost novinarskog teksta ometa nametljivim prisustvom nezaobilaznog gledišta političara. U savremenom srpskom novinarstvu, otuda, novinari pod skrivenim uticajem političara i političkog diskursa neretko prekoračuju retoričke granice svojih ovlašćenja. Pri tom, pojmovi subjektivnost i objektivnost gube svoja razlikujuća obeležja, a objektivno informisanje češće biva zamenjeno elementima nasilnog isledničkog eristički i politički obojenog mešanja u izvesne delove stvarnosti. Širenje globalnih medija, prihvatanje i nekritičko istosmerno „isledničko“ neprofesionalno inoviranje medijskih poetika velikih medijskih kuća (BBC, CNN) utiče, takođe, i na oblikovanje javnog diskursa u Srbiji. Reč je o posebnom pristupu političkom i javnom diskursu kao polju posebne moći. To podrazumeva da politički govornik ima na našim prostorima gotovo neograničenu slobodu da se koristi svim raspoloživim razgovornim stilovima i govornim žanrovima postajući svojevrsni umetnik političkog kolaža.

⁵ Van Dijk Teun, „Principles of critical discourse analysis“, *Discourse & Society*, vol. 4, no. 2, pp. 249-283.

Taj pseudopostmodernistički diskurs dobija na značaju, ali gubi na autentičnosti. Daleko od toga da ima „punu snagu“ kao u „našoj kulturnoj, umetničkoj i akademskoj sredini“⁶. On slobodno nameće teme koje mediji najčešće prihvataju kao neprikosnovene. Izbor leksema, kojima se zajednički služe, kreće se od novih varvarizama i neologizama do najnepoželjnijih vulgarizama.

Očito je da se mnogim elementima pomodnosti novog političkog diskursa unosi sve veći nered u savremenu javnu komunikaciju. Nepregledna je primenljivost pomodnih leksema i fraza u novom političkom diskursu Srbije. Njihov uticaj se nipošto ne ograničava samo na pojedine medije. U skladu s tim, sve je zapaženije ispoljavanje srodnih oblika jezičke pretencioznosti političara i u medijima masovnih komunikacija (*sudbina je u našim rukama, imamo široku podršku, odnosi su ozbiljno napredovali...*). Potrebno je, međutim, opisati zajedničku „dubinsku strukturu“⁷ takve pomodnosti po srodnosti sa prepoznatljivom retoričkom matricom.

Onda kada je institucionalizovan, diskurs može sebi da dozvoli i izvesnu intimizaciju koja preči da ode u polje nepopravljive političke patetike (institucija predsednika države). *Čikago, zdravo! Ima li koga?* – obraća se Obama nametljivo intimizovanim trikolonom. *Ovaj dan smo posvetili farbanju jaja na način kako su to radile vaše bake, naše bake* – kaže Boris Tadić uoči Velikog petka. *Rusofil sam, al' Srbiju najviše volim* – ističe Tomislav Nikolić. Uvek se, međutim, može postaviti etičko pitanje: Teži li se „ličnom ili opštem dobru?“⁸ Traga li se za samostalnim pojedincem ili autoritarna ličnost preoblikuje sebe u ličnost prema vlastitim uslovima i težnjama? Političari često misle da će biti bliži istini i stvarnosti ako se prilagođavaju tipovima koji zbirom opštih osobina postaju bezlični predstavnici određenog sloja. Pri tom se manje misli na one koji se ne uklapaju bez ostatka u predviđene retoričke sheme.

TOPOS TAUTOLOŠKE VEČNOSTI

Bez obzira na žanrovske razlike u kojima se ispoljavaju elementi pomodnosti tzv. političkog diskursa, preovladava izvesna imanentna poetička stalnost „priče po sebi“⁹. Postoji, naime, očigledan narativni supstrat zajednički

⁶ Jelena Đorđević, „Kultura/politika i otpor“, u: Daša Duhaček i Katarina Lončarević (urs), *Kultura, rod, građanski status*, Centar za studije roda i politike, FPN, Beograd, 2012, str. 25.

⁷ Rolan Bart, „Uvod u strukturalnu analizu pripovjednog teksta“, *Republika*, 7-8/1982, str. 103.

⁸ John David Mabbott, *Uvod u etiku*, Nolit, Beograd, 1981.

⁹ Seymour Chatman, *Story and Discourse*, Cornell UP, Ithaca, 1978, p. 9.

političkom govoru, ali i štampi, radiju, televiziji, svakodnevnom govoru, filmu, stripu... Ovakav pristup diskursu deluje spontano, ali je najčešće organizovan (služba odnosa sa javnošću u cilju pribavljanja legitimiteta ili ostvarivanju šireg konsenzusa).

Jedno od tih stalnih mesta, koje s vremenom postaje izvesni retorički topos, jeste i neprestano pričanje o *problemima i posledicama* (po zdravlje, privredu, školstvo, nauku, ekonomiju, društvo, prirodu...). Ovi elementi javnoga diskursa prepoznatljiviji su još uvek (iako vuku korene iz socijalizma) kod političara i predstavnika medija koji se bave tematikom politike. Reč je o smišljenom uobličavanju stvarnosti i sugerisanju vlastitog rešenja kao jedino mogućeg. Često se time prikriva činjenica da i ne postoje prava rešenja. Umesto njih se nude drugi *problemi* i rešenja za nešto drugo.

Iako se u početku ostavlja utisak izvesne potrebe za senzualizovanjem stvarnosti, stalno pominjanje *posledica* postaje ironičan i samoironičan eristički trik da se javnost, zapravo, anestetizira, desenzualizuje i odvoji od uočavanja stvarnih problema, time i od njihovih rešenja, na kraju i od svakog uočavanja pravog izvora za nelagodnost. Govorni subjekt, međutim, nema pravo osećanje krivice niti grižu savesti zbog neodgovornosti usled gomilanja praznih reči. Na drugoj strani, to najčešće pasivizuje recipijenta koji se oseća, najpre, uznemireno, potom nemoćno i ravnodušno što je, može biti, krajnji cilj. Pominjanjem *problema* i svakovrsnih *kriza* priziva se svemoćna matrica socijalističke elokvencije protiv koje se ne može pojedinac boriti ni na koji razuman način. To postaje očigledan znak nemoći da se nevolje reše, kao i zamagljivanje puta prema rešenju koje ne bi išlo u prilog govorniku. Izrazi *problem, kriza, jasan plan, težak rad, hrabri i odlučni ljudi* tako su se već davno odomaćile kao izvesna jezička nepogoda. Više se ne doživljavaju njihova prava značenja, ali ostaje utisak kontinuiteta ispraznosti govora.

Nemogućnost reagovanja, međutim, u jednom momentu izaziva pravu mogućnost da se retorička floskula uoči, zameni, preinači... Usredsređenost na mesto problematizacije rađa otpor prema ponavljanju. Uporno izbegavanje da se reč *problem* zameni sinonimom (nesporazum, nevolje, nelagodnost, zastoje...) ostavlja utisak da se tu ništa ne može učiniti jer je sve već učinjeno. Tako govor o problemima postaje poseban problem. Topos tautološke večnosti ostavlja trajne tragove u javnom diskursu i prestaje da išta pokretačko znači time što pokušava da znači sve. On izaziva posebnu „konfuziju“¹⁰ kod recipijenta o *složenosti* pojava koje se teško rešavaju.

Ovakvim anestetizirajućim elementima javnog diskursa recipijent se dovodi u stanje večnog neblaženstva i odsustva pravoga života, iako se sloganima stalno ponavlja serijska sintagma o *boljem životu*. Retorička mašinerija postaje magnet kojim se privlači neukost u svojoj trajnoj pomodnosti. Kao da

¹⁰ Zoran Slavujević, *Politički marketing*, FPN, Beograd, 1999, str. 154.

je iko ikada izlazio na izbore da bi izabrao nešto što nije za *bolji život*. Jezičkim političkim floskulama upija se i sprečava, tako, svaka jezička inovacija i odbija mogućnost da se prihvati drugačije i novo u izražavanju. Svaka kreativnost i originalnost označavaju se, posredno, kao greh bekstva od prepoznatljive matrice. Jezička floskula postaje dvodimenzionalna okamenjena tvrdnja: ili si u prepoznatljivoj jezičkoj matrici pa ćeš biti razumljiv, ili bežanjem od narativnih stereotipa rizikuješ pogrešno razumevanje i pokušaje da se tvoje reči čitaju između redova.

Na taj način odnosi moći i dominacije postaju sve očitiji. Moć postaje lična i teži da se kontekstualizuje pomoću posebnog diskursa. Lično i društveno se dovode u vezu, a tako i diskurs privatnosti sa javnim diskursom. Iz tog kontrasta rađa se poseban oblik retoričke interakcije. Reč je o naročitom odnosu između retoričkog događaja i struktura koje ga oblikuju. Tako se javljaju obrisi patetizacije političkog diskursa oličene, osim ostalog, u sloganu i oveštaloj slici *boljega života*. A to vodi novoj namernoj, bezobezbavajućoj, praznini značenja svojstvenoj savremenom političkom diskursu u Srbiji.

ANTIMETABOLIČKI KRUG

Javnim diskursom u savremenoj komunikativnoj praksi Srbije zapravo se ne imenuju, nego prećutkuju stvari. Više se skriveno zabranjuje nego što se podstiče kompetitivni govor. Otkrivanje i očiglednost zamenjuju se tajanstvenim verbalnim formulama. Čak i povremeno retko pojavljivanje metaforičnosti više je odgađanje stvarnih događaja nego konkretan uvid u stvarnost. Jasno je odsustvo prave političke komunikacije. Otuda i slogan *Pokrenimo Srbiju* podrazumeva retoričko negiranje svega prethodnog. To pokreće sumnju da se može oživeti nešto što je dotad, i toliko, bilo nepokretno. Time se posredno degradira i smisao nove političke ideje o pokretanju nepokretnoga.

Svako odgađanje iskrenog govornog čina znači, po automatizmu, okretanje naličju, a ne licu zbivanja, pogled usmeren prema drugorazrednom, manje važnom, poziv na površni zasenjujući senzacionalizam. Jezičkim klišeima imperativnog tipa ograničavaju se svestranije mogućnosti spoznaje stvarnoga sveta. Jer jezikom se svet istinski i celovito ne obuhvata. Nasuprot, on biva obuhvaćen u zamku uskogrude homonimske amfibičnosti. Otuda imenovanje različitih stvari i pojava istim ili srodnim jezičkim matricama dovodi do osporavanja potreba za razlikovanjem i samosvojnošću (*Srbija iz krize može izaći samo sa jasnim planom i konkretnim, teškim radom u novoj vladi*).

Komunikacija se, tako, svodi na „najobičniji razgovor“ bez ikakvih metafizičkih i razvojnih vrednosti. Prividno proširivanje različitim „pričama na temu“, umesto da se imenuje tema, podrazumeva ponovno zatrpavanje komunikacijskog lavirinta u jedino moguću izvesnu neizvesnost pričanja ni u šta, odabranim homonimima, čarobnim rečima za svaku priliku o *problemima*

i posledicama. Više se i ne govori o pravoj temi. Nadmoćnost predloga *na* i *oko* (*na temu, oko teme*) dovodi do opšteg zamagljivanja suštine i suštine zamagljivanja. Tako se postepeno briše svako subjektivno sećanje. Vertikalne naslage jezika bivaju postupno uspavane. Aktivira se samo sinhronicitet i jednodimenzionalnost. Dijahroničnost se smatra anahroničnošću. Otuda i paradoksalni poziv: *Srbija može da se promeni i da snažno krene napred u relativno kratkom vremenu ukoliko nastave da je vode političke snage koje su je vodile do sada* (Boris Tadić u Knjaževcu, pred Majske izbore 2012).

Na ovaj način se pokreće poželjni model tumačenja stvarnosti i aktivira, uprkos očekivanjima, model stalne nepromenljivosti. Ova pragmatična osnova za razumevanje diskursa, u stvari, hoće da napravi kliše za buduće ponašanje. Osnovna svojstva ovakve diskursne prakse jesu: 1. paradoksalna pretpostavka o ključu za promenu kojom se ništa ne menja; 2. metafore o snažnom napretku; 3. vremenska relativizacija; 4. konstruisanje, dodatnog, imaginarnog protivnika; 5. degradacija drugačijeg pristupa; 6. stvaranje atmosfere za brinutosti i straha; 7. skrivena pretnja.

REPETITIVNOST POLITIČKOG DISKURSA

U okviru repetitivnog političkog diskursa javljaju se, vidimo, posle odgovarajućeg recipročnog zasenjajućeg tabloidnog senzacionalizma, određene simpatije i antipatije prema izvesnim rečima. Govor postaje nešto duži, a misao tanja. Pristajanje na jednoobraznost uskraćuje uzlet mislima i osećanjima i vodi u besedničko pojednostavljenje i neinformativnu dosadu. Sve stvari i pojave tako postaju srodne u posledicama i problemima. Pri tom se veoma retko imenuju stvarne posledice i problemi. Problemi postaju posledični, a posledice problemske. I večno tako u začaranom retoričkom antimetaboličkom krugu, kojim praznine „dolaze u kontakt“ ne dodirujući se. A i kad se sretnu, ostavljaju utisak o iščezloj komunikaciji. Pojavnosti se ne zbrajaju i ne dovode u vezu. Političkoj eliti to odgovara jer se jezičkim floskulama pojačava i osnažuje rastojanje između subjekta i objekta. Umesto da jezik postane oruđe za poznavanje racionalnih veza vavilonske stvarnosti, on postaje oruđe za građenje iracionalnih veza i odnosa.

Naš svet se ovakvom upotrebom elemenata političkog diskursa sve više usitnjava do praha kada se malo šta može sagledati, svodi se na beznadno ponavljanje tautološkom igrom starim rečima. Pleonastičko pominjanje *evropske Srbije, demokratski opredeljenih stranaka, političkih volja, koalicionih kapaciteta* (dvosmislena eufemističnost ove sintagme ima gotovo pejorativno značenje) poseduje prividnu težnju da se stvari ukрупne. Međutim, upornim ponavljanjem fraza doskora nesmenljivih vođa (koje se uporno zalažu za principe smenljivosti), raspričani nestručni glasnogovornici (koji se neprekidno zalažu za principe stručnosti), politikantski orijentisani ekonomisti okrenuti *tržišnim*

utakmicama, isprazni proročki nastrojani analitičari jezik javnosti i politike često predstavljaju kao privatni besednički hir kojim se manipuliše u komunikaciji. Potreba da se pravilno govori često se smatra suvišnim akademizmom. Otuda iskaču nelogične i nesvrshodne retoričke veze koje ne podrazumevaju stilske nijanse. Sve funkcioniše *odlično* ili *uopšte ne funkcioniše*, neko ispunjava *sve*, a neko *nikakve uslove*, neko *čini sve šta može* (pri čemu ne znamo ni šta ni koliko može), a nekome se i *ne daje prilika da išta učini*. Jedni su *ponosni* na to šta su uradili dok drugi kao da nemaju nimalo ponosa. Organicističko poimanje politike vodi organicističkom poimanju jezika. Stvari funkcionišu kad smo mi u pitanju (hvalisavo samopredstavljanje o *ponosu* zbog nečega) ili nikako ne funkcionišu (uporna demonizacija drugog).

ETIČKI RELATIVIZAM

Opšti neukus iskazan u hirovitoj nebrizi za jezik metastazira u raznolikim medijskim razgovorima neukih i poluučenih „na određene teme“. One se razvodnjavaju do besmisla političkog „rijalitija“ kojim se diriguje javni jezički neukus i selekcionisani primitivizam. Stvari više nisu jednostavne. One su *prosto* jednostavne, a još češće *prosto složene*. Brbljivost postaje osnovni pogled na stvarnost. Jezik nije proizvod razmišljanja o ludilu već nagoveštavajuće ludilo. Reč je o sve češćem ponirućem gubitku težine jezika na medijima. O izostanku autentične obećavajuće političke komunikacije. Politički diskurs se više ne bori za *lepotu kazane reči*, ni za „etičke temelje istinskog besedništva“¹¹. Njime se nudi izopačena slika iskrivljene stvarnosti tzv. tehnologije vladanja pomoću reči. Dvostruko preinačenje ne dovodi do boljitka. Potreba za lepim nadoknađuje se senzacionalnim šarenilom vašarskog jezika. Ono se postepeno pretapa u zemljano-sivu boju opšte manipulacije rečima.

Savremeni politički diskurs u Srbiji, otuda, ima svoj prepoznatljivi stil. On se, međutim, ne kreće prema stilskom samouobličavanju. Njegovi retorički maniri poprimaju obrise poluobrazovanog proseka. (*Boris Tadić je prisustvovao tradicionalnom običaju farbanja uskršnjih jaja u porodici Grčić iz sela Jabučje kod Lajkovca, odakle je poručio da duboko veruje u uskrснуće Srbije.*)

I tamo gde se nastoji da se jezik ukrasi, dekoracije postaju elementi pleonastičke veštačke nagomilanosti i kiča (*Dobili smo ulaznicu za evropsku utakmicu; Očekujemo pozitivan ishod; Oprezni optimizam...*). Ulaznica nije potrebna igračima, već samo autsajderima sa tribina. Politički diskurs postepeno postaje čin odvajanja između čoveka i prirodnog reda stvari. Kao da se neko poigrava događajima i premešta težište jezika u utešni prostor jezičke stereotipije i

¹¹ Ljubomir Tadić, „Retorika. Uvod u veštinu besedništva“, u: Ljubomir Tadić, *Izabrana dela*, Službeni glasnik, Beograd, 2007, tom 5 (*Javnost i retorika*), str. 97.

retoričke kombinatorike opštih mesta. Jedan od ministara dobija dres kluba za koji tvrdi da će ga njegov tim *sigurno* pobediti. Odsustvo svake taktičnosti pojačava se logoreičnošću svojstvenoj naivnoj dramatizaciji. Politički govor danas kao da kreće sa tačke sa koje se više ništa ne može pomoći. Otuda povremene zapitanosti i nisu upućene biračima nego drugim političarima. (Ivica Dačić: *Jesmo li mi normalan narod? Jesmo li mi normalna država? Da li shvatamo da narušavamo naš nacionalni interes? Kako mogu da pregovaram u ime Srbije dok se priča da sam kriminalac i da ću biti smenjen?*)

Navedene antipofore u obliku neočekivanih retorskih pitanja posreduju između primenjenog političkog diskursa i prave besedničke akcije koja nedostaje. Politički govornik bi da nadgleda i akciju i interakciju i da primenjenim diskursom plasira svoju moć, a da nadzire reakciju. Ovakav govor počiva na modelima koji se pozivaju na etiku tek onda kada se oseti vlastita ugroženost. Tek onda *ispravnost, potreba i dužnost*¹² dolaze do pravog izražaja. Ali sada je reč o etičkom relativizmu koji ima svoje utemeljenje u iskustvu i proteklim događajima.

ZAKLJUČAK

Nepomičnost i retorička trajnost ovako oblikovanog javnog diskursa u Srbiji trajaće sve dok se ne dopre do svesti o učmalosti i izgrade elementi jezika javnosti koji bi išli dijagonalno po postojećim jezičkim okamenjenjima. Činioci javnosti trebalo bi da deluju samoismevalački, ironično i samosvesno. To mogu da ostvare samo znalci vlastitog jezika, kakve retko proizvodi naš školski sistem. Na većini fakulteta za medije i politiku jezicima se još uvek posvećuje veoma mala pažnja, dok se anahroni elementi praktične nastave neprestano favorizuju.¹³ Otuda danas i nemamo mnogo velikih novinara i političara. Postoji najviše podnošljivih, dobrih, ponekad izvrsnih praktikanata. U najbolju ruku – manirista govornika. U njihovim govorima najčešće ima malo originalnosti.

Sve dok se pri obrazovanju za javne delatnosti i medije ne posveti više pažnje jeziku i etici, dotle će svaka samosvesnost o jezičkom klovneraju i mogućnostima ironično-parodijskog prostora biti daleko od javnog diskursa, a time i mogućnosti za manipulaciju veće. Ostajemo u obzoru jakih, grubih i patetičnih reči. Svakovrsne sirovosti i grubosti jesu naša jezička svakodnevnica, a neposrednost i očiglednost, kao i snažna metaforika ostaju samo na nivou

¹² John David Mabbott, *Uvod u etiku*, Nolit, Beograd, 1981, str. 65.

¹³ Miroljub Radojković, „Obrazovanje novinara ili medijska pismenost“, u: Rade Veljanovski (ur.), *Verodostojnost medija, dometi medijske tranzicije*, Čigoja štampa, FPN, Beograd, str. 299-309.

retoričkih slučajnosti. Na taj način ispoljava se društvena moć političke vrhuške koja je sve dalje od svakog elitizma. Uticaj vrhuške je snažniji što je veći broj ljudi koji prihvataju pretpostavke i posledice takvog govora. Reč je, stoga, o potrebi stalnog kritičkog preispitivanja ishoda do kojih dovodi neprestano erističko nadahnuće i patetizacija javnog diskursa.

BIBLIOGRAFIJA

- [1] Bart, Rolan, „Uvod u strukturalnu analizu pripovjednog teksta“, *Republika*, Zagreb, 7-8/1982.
- [2] Burdije, Pjer, *Signalna svetla: Prilozi za otpor neoliberalnoj invaziji*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1999.
- [3] Đorđević, Jelena, „Kultura/politika i otpor“, u: Daša Duhaček i Katarina Lončarević (urs), *Kultura, rod, građanski status*, Centar za studije roda i politike, FPN, Beograd, 2012.
- [4] Chatman, Seymour, *Story and Discourse*, Cornell UP, Ithaca, 1978.
- [5] Van Dijk, Teun, „Principles of critical discourse analysis“, *Discourse & Society*, vol. 4, no. 2, pp. 249-283.
- [6] John, David Mabbott, John, *Uvod u etiku*, Nolit, Beograd, 1981.
- [7] Petrović, Lena, „Umetnost pod pritiskom: Makjvanova *Subota*“, u: Vesna Lopičić i Biljana Mišić Ilić (urs.), *Jezik, književnost, globalizacija*, Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, Niš, 2008.
- [8] Radojković, Miroljub, „Obrazovanje novinara ili medijska pismenost“, u: Rade Veljanovski (ur.), *Verodostojnost medija, dometi medijske tranzicije*, Čigoja štampa, FPN, Beograd, 2011.
- [9] Slavujević, Zoran, *Politički marketing*, FPN, Beograd, 1999.
- [10] Tadić, Ljubomir, „Retorika. Uvod u veštinu besedništva“, u: Ljubomir Tadić, *Izabrana dela*, Službeni glasnik, Beograd, 2007, tom 5 (*Javnost i retorika*).

Dobrivoje Stanojević

PUBLIC DISCOURSE AND CONTEMPORARY
POLITICAL COMMUNICATION

Abstract

This text is about manipulation with words, the use and misuse of the public speaking, numerous eristic challenges for the media which imply that the world of political and media simulation is commonly understood as a form of verbal violence. Communication is determined with that kind of verbal (mis)use. Therefore it is reasonable to question political speech as it is and its' position on the media scenery. Eristic system is obviously established by means of manipulation, and not creativity. Ethics is far behind. Different ways of political propaganda promote wanted, and not needed public values.

Key words:

manipulation, communication, discourse, rhetoric, politics.